

naroboty.com

Своєчасний пошук роботи

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКАДніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 11, 2016

Назад

Головна

0 0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 338.24

Ю. В. Николаєнко,
к. е. н., доцент, професор кафедри фінансів і фінансово-економічної безпеки,
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів
Т. А. Шишлов,
аспірант кафедри фінансів і фінансово-економічної безпеки,
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Yu .V. Nikolaenko,
Candidate of Science in Economics, Professor, Professor of the Department of Financial and Economic Security,
Chernihiv National Technological University, Chernihiv
T. A. Shyshlov,
Postgraduate Student of the Department of Financial and Economic Security,
Chernihiv National Technological University, Chernihiv

ORGANIZATIONALLY-ECONOMIC MECHANISM OF ADJUSTING OF ECONOMIC SECURITY OF NATIONAL ECONOMY

У статті запропоновано організаційно-економічний механізм регулювання економічної безпеки національної економіки. Визначено основні складові такого механізму та етапи його здійснення. Обґрунтовано визначальну роль розробки комплексного механізму її регулювання, що дасть змогу створювати, управляти, аналізувати, контролювати стан економічної безпеки в цілому та в розрізі її функціонально-структурних, галузево-секторальних та просторово-територіальних компонентів. Проаналізовано сутність поняття економічної безпеки національної економіки. Розглянуто різноманітні підходи до розуміння особливостей економічної безпеки національної економіки. Визначено основні принципи забезпечення економічної безпеки України.

The organizationally-economic mechanism of adjusting of economic security of national economy is offered in the article. The basic constituents of such mechanism and stages of its realization are certain. The qualificatory role of development of complex mechanism of its adjusting that will give an opportunity to create is reasonable, to manage, to analyse, to control the state of economic security on the whole and in the cut of its functional and structural, branch-sectoral and spatial and territorial components. Essence of concept of economic security of national economy is analysed. The various going is considered near understanding of features of economic security of national economy. Basic principles of providing of economic security of Ukraine are certain.

Ключові слова: економічна безпека, національна економіка, принципи забезпечення економічної безпеки, загрози економічній безпеці, організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки.

Keywords: economic security, national economy, principles of providing of economic security, threats to economic security, organizationally-economic mechanism of adjusting of economic security.

Постановка проблеми. Дестабілізація національної економіки та глобальні проблеми, які перебувають на порядку денному та становлять значні загрози економічній безпеці України, перешкоджаючи ефективному розвитку національного господарства, зумовлюють необхідність запровадження захисних механізмів національних економічних інтересів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теоретико-методологічного формування організаційно-економічного механізму економічної безпеки національної економіки досліджували такі вчені, як: А. Амоша, А. Баланда, О. Власюк, В. Геєць, В. Глушков, М. Єрмошенко, О. Кальмук, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, Б. Губський, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожков, В. Тамбовцев, В. Шлемко та ін.

Метою статті є формування організаційно-економічного механізму регулювання економічної безпеки національної економіки та його окремих складових елементів.

Вклад основного матеріалу. Сучасний стан суспільного розвитку має досить суперечливий характер. Поруч з масштабними досягненнями у всіх сферах суспільства виникають різноманітні конфлікти, результати людської діяльності перебувають не тільки у суперечностях з навколишнім середовищем, а й часто ставлять під загрозу добробут і саме життя людини.

Складність та численність функціональних сфер, в яких відбувається розвиток параметрів безпеки, а також наявність системи взаємозв'язків між ними обумовлює розвиток цілісної системи національної безпеки, що констатується та забезпечується державою як координатором соціально-економічних процесів і явищ у суспільстві, її економічним центром. Тому з'ясування змісту, структури та напрямів забезпечення економічної безпеки вимагає передусім дослідження її місця і ролі в структурі національної безпеки держави.

Національна безпека - поняття багатопланове, до якого входять оборонна, екологічна, продовольча, соціальна та інші види безпеки. Національна безпека-це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам. В якості національних інтересів розглядаються життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Національна безпека виступає концентрованим виразом сукупності умов, що розвиваються у військовій, внутрішньо - і зовнішньополітичній сфері, інформаційному, екологічному, науково-технічному та цілій низці інших напрямів суспільного розвитку. Відповідно розрізняють технологічні, політичні, екологічні, інтелектуальні, криміногенні, правові та інші підвиди національної безпеки. Водночас є дві сфери національної безпеки, які визначають об'єктивні можливості розвитку всіх інших її підвидів. Йдеться про економічну і соціальну сфери формування загального рівня безпеки. Розглядаючи ті або інші сторони її, не можна обійти їх економічні аспекти. Низка загальних умов і чинників висуває економічну безпеку до категорій, що формують системний погляд на сучасне життя суспільства і держави. По-перше, це відмінності в соціально-економічних потребах та інтересах, прагнення до найбільш повного їх задоволення в рамках економічних відносин між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг. По-друге, обмеженість природних ресурсів, різна міра забезпеченості ними окремих економічних суб'єктів містить потенційну можливість для загострення економічної та політичної боротьби за користування цими ресурсами. По-третє, зростає значення чинника конкуренції у виробництві і збуті товарів та послуг. При цьому зростання конкурентоспроможності даних економічних суб'єктів може розглядатися іншими як реальна або потенційна небезпека, загроза їх власним інтересам. Тому категорія економічної безпеки має систему утворюючий характер і виступає не тільки центральним структурним компонентом у системі національної безпеки, але і однією із ключових характеристик економічної сфери держави, що ставить дану категорію в один ряд із базовими категоріями економічної теорії. Адже не можна досягти будь-якого рівня оборонної безпеки або соціальної злагоди без міцної та ефективної економіки. Питання економічної безпеки за комплексного підходу до вирішення проблем національної безпеки набувають першочергового значення для забезпечення надійності обороноздатності країни, її національної конкурентоспроможності, захисту інформації, ефективної соціальної політики тощо.

В Україні поняття «економічна безпека» вперше було вжито в 1994 р. Г. Пастернак-Таранушенком. Він зазначив, що «економічна безпека» – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців. [2, с. 29]. І вже з цього часу у практичному плані було досягнуто певних успіхів: поняття «економічна безпека» увійшло до нормативної лексики законодавчих документів і зайняло чітку позицію в політичних дискусіях з економічних питань. Проте, єдиного загальновизнаного поняття економічної безпеки поки що в економічній науці не знайдено.

Деякі вчені відзначають, що сутність змісту економічної безпеки слід розуміти як сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки та поява у зв'язку з цим необхідності контролю держави за національними ресурсами, за ростом ефективності виробництва та якості продукції, забезпечення її конкурентоспроможності. Окремі вчені визначають економічну безпеку як здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на міжнародному та міжнародному рівнях [3].

Серед західних вчених-економістів поширена концепція, в рамках якої економічна безпека розглядається як живучість національної економіки в умовах економічної кризи, а також здатність економіки в цілому та її провідних галузей до забезпечення конкурентоспроможності на світовій економічній арені [4].

Вітчизняні вчені-економісти вважають, що економічна безпека за своєю сутністю означає стан захищеності життєво важливих економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз і охоплює широкий спектр своїх проявів [5].

Розглядаючи сутність економічної безпеки, передусім варто акцентувати увагу на її "включеності" у загальну систему національної безпеки, яка вбирає в себе всю сукупність превентивних заходів економічного, технологічного, військово-політичного, правоохоронного, дипломатичного та іншого характеру, що розроблені стосовно тих чи тих загроз, як з урахуванням поточного часу, так і в розрахунку на перспективу.

Під економічною безпекою слід розуміти такий стан захищеності національної економіки від зовнішніх і внутрішніх загроз, який повинен сприяти і забезпечувати економічне зростання та підвищувати добробут і якість життя населення. Економічна безпека є багатогранною категорією, яка складається з великої кількості взаємопов'язаних та взаємозалежних структурно-системних складових [6].

При аналізі економічної безпеки виділяються передусім три основні складові:

1. Економічна незалежність, що означає насамперед можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі.

2. Стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів.

3. Здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни.

Належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім і зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, примусити працювати механізм управління економічною ситуацією, створити ефективні механізми соціального захисту населення [7, с. 98].

До основних принципів забезпечення економічної безпеки України відносять: дотримання законності на всіх етапах забезпечення економічної безпеки; баланс економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави; взаємну відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки; своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів; надання пріоритету мирним заходам у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру; інтеграцію національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

Таким чином, економічна безпека держави як економічна категорія втілює в собі певну сукупність відносин і пов'язаних з ними заходів, що забезпечують здійснення економічного суверенітету, економічне зростання, підвищення добробуту в умовах наявності системи міжнародної економічної взаємозалежності.

Економічна безпека держави виступає як сукупність економічних, соціальних, демографічних, екологічних, технологічних, науково-інформаційних відносин. Специфіка економічної безпеки держави як економічної категорії полягає в тому, що вона постійно відображає рівень ефективності функціонування усіх її структурних елементів, що дозволяє вчасно виявити загрози і запобігти небезпеці заподіяння збитків державі, економічній системі та національним економічним інтересам з метою забезпечення їх стабільного розвитку і зростання.

Таке розуміння сутності економічної безпеки передбачає принаймні два концептуальні висновки.

1. Економічна безпека країни повинна забезпечуватися перш за все ефективністю самої економіки, тобто разом з державними засобами захисту вона має захищати себе сама на базі високої продуктивності праці, суб'єктів мікроекономіки, якості продукції, конкурентоспроможності і т. д.

2. Забезпечення економічної безпеки держави не може здійснюватися суто ринковими механізмами саморегуляції, бо вони ефективно працюють на макрорівні тільки за наявності раціональної структури економіки, яка сама по собі не створюється. Тому економічна безпека національної економіки повинна формуватися і підтримуватися всією системою механізмів саморегулювання і регулювання, тобто за допомогою державних органів та інститутів ринку.

Крім того, якщо розглядати економічну безпеку країни як системну категорію, тобто як сукупність елементів, що утворюють певну цілісність, то можна погодитися з тими вченими, котрі вважають, що головна системна вимога полягає у забезпеченні розвитку економіки країни і, як мінімум, в утворенні передумов для її виживання [8, с. 127–129].

Термін «механізм» у сучасних наукових дослідженнях економічного спрямування є достатньо розповсюдженим, зазви «механізм державного управління», «механізм регулювання», «механізм формування та ефективного функціонування», «організаційно-економічний, управлінський, мотиваційний механізм», «механізм забезпечення». При цьому слід зазначити, що в економічній літературі цей термін застосовується у переносному значенні, оскільки в перекладі з грецької він означає «зброя, машина», тобто запозичений із технічних наук [9, с. 401].

У механізмі забезпечення економічної безпеки об'єктивно мають поєднуватися ринкові та адміністративні важелі та методи. Таке поєднання проявляється у використанні економічних важелів управління забезпеченням економічної безпеки, які, своєю чергою, регламентуються адміністративно-правовими методами [10, с. 42].

Отже, на основі комплексного аналізу можна зробити висновок, що економічна дефініція «механізм регулювання економічної безпеки» включає в себе не лише методи, види і функції управління, але й апарат управління в цілому, що дає змогу створювати, управляти, контролювати, впливати на стан економічної безпеки в цілому та координувати (підтримувати в прийнятному допустимих межах, не нижче порогових значень) її розмір у розрізі основних функціональних компонент.

На основі проведених системних досліджень поняття «механізм регулювання» ми дійшли висновку, що на сьогодні залишається дискусійним питання щодо його комплексності як окремої універсальної категорії, яка, з однієї сторони, розглядається як неподільна й єдина, а з іншого – містить розгалужену структуру і складається з таких основних компонент (економічний, організаційний, адміністративний, мотиваційний, політико-правовий механізми тощо) [11–13]. Нами виділено такі основні види механізму регулювання економічної безпеки: інституційно-правовий, організаційно-управлінський, економічний, інформаційно-аналітичний, мотиваційно-превентивний та основні його рівні: оперативний, тактичний та стратегічний.

Враховуючи окреслене, автором запропоновано розглядати механізм регулювання економічної безпеки національної економіки комплексно, з урахуванням основних його видів, рівнів забезпечення та враховуючи безперервну його взаємодію із внутрішнім та зовнішнім середовищем, яке створює основні перешкоди та загрози його ефективній реалізації.

Основними елементами механізму регулювання економічної безпеки повинні бути:

- своєчасний моніторинг стану та розвитку економічної системи національної економіки з метою виявлення реальних та потенційних зовнішніх та внутрішніх загроз у розрізі основних функціонально-структурних компонент економічної безпеки;
- порівняння виявлених загроз із пороговими значеннями з метою їх поділу на небезпечні та особливо критичні;
- вжиття адекватних заходів щодо негайної нейтралізації виявлених особливо небезпечних загроз та вжиття заходів зі сторони держави щодо їх недопущення та попередження.

Сьогодні економічна безпека держави перебуває під впливом цілої низки загроз, які порушують її стабільність та здатність до саморозвитку та прогресу.

На слуху думку О. Кальмук, загроза економічній безпеці представляє собою загрозу економічному суверенітету, а це означає поступове перетворення країни на сировинний придаток, джерело дешевих трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших

ресурсів, що врешті решт може привести до втрати країною своєї територіальної цілісності та незалежності [13, с. 117].

Слід погодитися з професором З. Варналієм, який вказує, що узагальнення думок учених і експертів щодо джерел виникнення загроз економічній безпеці дає змогу стверджувати, що головна загроза полягає у відсутності цілеспрямованої політики державного регулювання економічними процесами в контексті реалізації проголошених стратегій соціально-економічного розвитку країни [14].

Механізм регулювання економічної безпеки формується із врахуванням основних завдань, специфіки національної економіки. Логічно, що схема побудови є індивідуальною для кожної країни. Її повнота та ефективність багато в чому залежить від законодавчої бази держави, матеріально-технічної та фінансової основи захисту економіки.

Деякі автори зауважують, що механізм регулювання економічної безпеки виступає частиною загальнодержавного механізму забезпечення національної безпеки, і крім того, обумовлений ним та залежить від нього, у тому числі й в частині визначення структурних елементів, що в своїй основі має зв'язок загального та особливого [15, с.809].

Висновки. Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки національної економіки, сформований на основі управління з використанням методів сценарного моделювання, дає можливість серед альтернативних варіантів рішень обирати оптимальний і найбільш ефективний шляхом прогнозування можливих наслідків у результаті реалізації кожного з них та спрямований на недопущення деструктивного впливу потенційних загроз на систему економічної безпеки національної економіки.

Запровадження стратегічного моніторингу, ситуаційного моделювання та прогнозування при розробці пріоритетних напрямів економічної політики в рамках цілісної процедури обґрунтування й прийняття стратегічних рішень дозволить сформулювати фундаментальні засади забезпечення економічної безпеки України на основі стратегічного управління.

Література.

1. Varnaliy, Z., Onishchenko, S., & Masliy, A. Threat prevention mechanisms of Ukraine's economic security / Varnaliy, Z., Onishchenko, S., & Masliy, A. // *Economic Annals-XXI* – 2016. - vol. 159(5-6), pp. 20-24
2. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. Пастернак-Таранушенко ; за ред. проф. Б. Кравченка. – К. : Кондор, 2002. – 302 с.
3. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Михайлов // *Вопросы экономики*. – 1994. – № 12. – С.42-50.
4. Моисеенко Е.Г. Региональная экономическая безопасность: теория, методология, моделирование: Монография. – Мн.: Академия управления при Президенте Республики Беларусь. – 2003. – 331 с.
5. Белов О. Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення / О. Ф. Белов. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/book/belov/6.html.
6. Тимошенко О.В. Система економічної безпеки національної економіки та комплексний механізм її забезпечення / О.В. Тимошенко // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. – 2016. – №18. – С. 56-61.
7. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. — Х.: Право, 2009. — 312 с.
8. Экономическая и национальная безопасность : учеб. / под ред. Е. А. Олейникова. – М. : Экзамен, 2004. – 768 с.
9. Краткий экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилиана. – М. : Ин-тнов. экономики, 2001. – 1088 с.
10. Кальмук О. Механізми забезпечення економічної безпеки України / О. Кальмук // *Схід*. – 2011. – № 2(109). – С. 40–42.
11. Коротич О.Б. Класифікація та зміст механізмів управління державою / О.Б. Коротич // *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ. – Одеса : ОРІДУНАДУ, 2006. – Вип. 2 (26). – С. 122–128.
12. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління» / О.М. Кравченко // *Державне управління: удосконалення та розвиток*. – 2009. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=56>.
13. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління / О. Федорчак // *Демократичне врядування*. – 2008. – Вип. 1. – С. 11.
14. Варналій З. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України [Текст] / З. Варналій: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rainbow.gov.ua/news/25.html>.
15. Присяжнюк А.Й. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави [Текст] / А.Й. Присяжнюк // *Форум права*. – 2011. – № 1. – с. 808–813
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e./FP/./11paiebd.pdf.

References.

1. Varnaliy, Z., Onishchenko, S., & Masliy, A. (2016), "Threat prevention mechanisms of Ukraine's economic security", *Economic Annals-XXI*, vol.159(5-6), pp. 20-24
2. Pasternak-Taranushenko, G.A. (2002), *Ekonomichna bezpeka derzhavu. Statika protsesu zabezpechennia* [Economic security of the state. Statics of process of providing], Kondor, Kyiv, Ukraine.
3. Arhipov, A. Gorodeckiy, A. and Mihaylov, N. (1994), "Economic security: estimations, problems, methods of providing", *Voprosu ekonomiki*, no.12, pp. 42-50.
4. Moiseenko, E.G.(2003), *Regionalnaya ekonomicheskaya bezopasnost: teoriya, metodologiya, modelirovanie* [Regional economic security: theory, methodology, modelling], Akademiya upravleniya pri Prezidente Respubliki Belarus, Minsk.
5. Belov, O.F. (2010), "*Economic security of Ukraine : priorities and mechanisms of providing*" available at: www.niss.gov.ua/book/belov/6.html.
6. Timoshenko, O.V. (2016), "System of economic security of national economy and complex mechanism of her providing", *Naukoviy visnik Mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu*, no.18, pp.56-61.
7. Shevchenko, L.S. Gritsenko, O.A. and Makuha, S.M. (2009), *Ekonomichna bezpeka derzhavu: sutnist ta napriamu formuvannia* [Economic security of the state : essence and directions of forming], Pravo, Harkiv, Ukraine.
8. Oleynikova, E.A. (2004), *Ekonomicheskaya i natsionalnaya bezopasnost* [Economic and national security], Ekzamen, Moscow, Russia.
9. Azriliyan, A.N. (2001), *Krarkiy ekonomicheskii slovar* [Short economic dictionary], In-tnov. ekonomiki, Moscow, Russia.

10. Kalmuk, O. (2011), "Mechanisms of providing of economic security of Ukraine", *Shid*, no.2(109), pp. 40-42.
11. Korotich, O.B. (2006), "Classification and maintenance of mechanisms of government", *Aktualni problem derzhavnogo upravlinnia*, vol.2(26), pp. 122-128.
12. Kravchenko, O.M. (2009), "The theoretical going is near determination of concept mechanism of state administration", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvitok*, [Online], no.3, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=56>.
13. Fedorchak, O. (2008), "Classification of mechanisms of state administration", *Demokratichne vriaduvannia*, vol.1, p.11.
14. Varnaliy, Z. (2011), "Problems and ways of providing of economic security of Ukraine", available at: <http://www.rainbow.gov.ua/news/25.html>.
15. Prisiazhniuk, A.Y. (2011), "Administrative and legal mechanism of providing of economic security of the state", *Forum prava*, [Online], no.1, available at: www.nbu.gov.ua/e-/FP/-/11paiebd.pdf

Стаття надійшла до редакції 20.11.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"